

NOTULEN

DER VERGADERING, GEHOUDEN OP ZATERDAG 6
JANUARI 1940, IN HOTEL DES PAYS BAS TE UTRECHT.

Deze vergadering wordt geopend door den Voorzitter, Dr. J. F. Reitsma, met gebed en de voorlezing van een gedeelte uit Colossensen 1. Hij spreekt een woord van welkom tot Prof. Dooyeweerd en de aanwezige leden. Als nieuw lid wordt gekozen: Ir. H. van Riessen, Bloemendaalscheweg 133, Bloemendaal. Bedankt voor het lidmaatschap der vereeniging hebben de H.H.: W. D. van der Heijde, leeraar Chr. H.B.S. te Amsterdam-W.; Dr. D. M. Hoogland, dierenarts te Breukelen, Dr. W. L. Wolff te Heemstede. Met kennisgeving is afwezig de heer Hummelen.

Hierna verkrijgt Prof. Dr. H. Dooyeweerd het woord, teneinde zijn gedachten verder te ontwikkelen naar aanleiding der in de vorige vergadering gestelde vragen. Hij begint met de opmerking, dat enkele vragen beter hadden kunnen worden gericht tot de vakgeleerden. Terwijl hij zich te dezen opzichte niet geheel bevoegd acht, zal hij toch in zooverre, als deze vragen verband houden met de geponeerde stellingen, trachten ze te beantwoorden.

Wat betreft de opmerking van Dr. Hooykaas, merkt Prof. D. op, dat de wijsbegeerte, voorzoover zij wordt gehandhaafd als wetenschap, niet los komt van het typisch karakter van het wetenschappelijk denken, dat analyse en abstractie vereischt. Hiertegen heeft hij dan ook geen bezwaar ingebracht, wel *daartegen*, dat men deze abstractie uitgeeft voor de *volle* werkelijkheid, zooals b.v. het substantiebegrip. Stelling V neemt hiertegen positie. De naieve ervaring wordt in deze wetenschapsbeschouwing ter zijde geschoven, de wetenschap alleen zou ons kunnen leeren, wat de ware werkelijkheid is. De W. d. W. stelt daartegen, dat de wetenschap dit niet kan. De structuur der dingen en concrete gebeurtenissen is wel rechtstreeks voor de naieve ervaring toegankelijk, voor de wetenschap niet. Als de gangbare wijsbegeerte aldus deze concrete ervaring ter zijde stelt, handelt zij onjuist. De W. d. W. wil niet toelaten, dat men de abstractie gaat uitgeven voor de ware werkelijkheid.

Wat betreft de tweede vraag van Dr. H., hiermede is Prof. D. het eens. Aristoteles en Thomas hebben onder het begrip „ziel” niet alleen verstaan het intellect. De menselijke ziel, zegt A., heeft een wezensvorm. Het intellect (het denken) drukt hier uit het qualificeerend element. Onder de redelijke zielsfuncties worden ook begrepen de sensitieve en de aesthetische waardeering. Thomas begrijpt hier-

onder ook het geloof. Eigenaardig echter is, dat dit laatste wordt opgevat als modaliteit van het intellect, als een bovennatuurlijke uitbreiding daarvan. Aristoteles zegt: de mensch ontvangt bij de generatie de dierlijke anima sensitiva, van buitenaf komt de *vous*. Nu kan een wezen slechts hebben één wezensvorm. De (dierlijke) anima sensitiva moet dus vernietigd door de anima rationalis. De intellectuele ziel regenereert nu van bovenaf de functies, die eerst verstoord zijn. Dit klopt met de opvatting, dat alle functies van de menschelijke ziel bepaald worden door de *vous*, dus dragen een redelijk karakter. Zoo gezien heeft Dr. Hooykaas gelijk. Maar niettegenstaande de verscheidenheid der functies wordt geleerd, dat de wezensvorm, het intellect, deze functies gaat beheerschen.

Dr. Hooykaas: Dit raakt niet het substantiebegrip als zoodanig. In de wetenschap moet men abstraheeren van de volle werkelijkheid. Het wetenschappelijk substantiebegrip put de werkelijkheid niet uit, maar is daarom niet onjuist.

Prof. D.: Het substantiebegrip zou te aanvaarden zijn, als men er niets anders onder verstond dan de relatieve duurzaamheid van een ding. Maar in alle concepties bedoelt het de ware werkelijkheid (de essentia) te vatten. Dit kan het substantiebegrip niet, het kan de volle werkelijkheid niet bevatten, dus ook niet de ware werkelijkheid. De bedoeling is met behulp van het theoretische denken een ware werkelijkheid tegenover de subjectieve toevoegselen van het bewustzijn te stellen.

Prof. Sizoo: Is het nu juist om deze redenen het begrip over boord te gooien? Wij moeten het begrip een andere inhoud geven. Wij moeten een naam geven aan het geschapene en noemen dit: „substantie”.

Prof. D.: Dan handhaaft U den naam, maar werpt het begrip over boord.

Prof. Sizoo: Wij hebben er iets mee willen aanduiden (b.v. het begrip atoom). Ik mis in de beschouwing van de wijsbegeerte der wetsidee het positieve. Er moet iets anders voor in de plaats komen.

Prof. D.: Wij hebben natuurlijk iets noodig, dat aangeeft het constante in de wisseling. Het substantiebegrip maken wij niet, het heeft vanaf de antieken een ontwikkeling doorgemaakt. Ontneemt men het essentiele er aan (de bedoeling i.z. een theoretische omvatting van de „ware werkelijkheid”), dan laat men het begrip los. Het moderne substantiebegrip (Descartes, Kant) berust op dezelfde gedachtengang. Er is volgens Descartes een lichaams-substantie, die buiten den tijd staat als *res extensiva*. Er komt sterke reactie tegen dit substantiebegrip uit functionalistischen hoek. Dit dilemma substantiebegrip of functiebegrip wijst D. af. In de gewone ervaring spreekt men niet van den mensch als substantie. Vraagt men, wat moet men daarvoor in de plaats stellen, dan antwoordt D.: de con-

stantie, gewaarborgd door de individualiteits-structuur van een ding. Het is een fout der vakwetenschap, als de functie te veel op den voorgrond wordt gesteld. Gaat men na de ontwikkeling der physica dan blijkt, dat het wezen van het electron den physicus niet interesseert, wel de werkingen. Niet om het *wat*, maar om het *hoe* (de werkingsmodaliteit) gaat het hier.

Prof. Sizoo: Dit vind ik ook, maar de werkingen zijn werkingen van *iets*. Wij kunnen het niet losmaken, maar er moet iets zijn, waaraan de werkingen plaats vinden, dit noemen wij dan *substantie*.

Prof. D.: Wat betreft het electron, wanneer men spreekt van substantie, neem ik dit als term voor lief, mits men hiermee niet verbindt het substantiebegrip. Stelling V gaat over het wijsgeerig substantiebegrip (zie stelling I). Deze formuleering blijft geldig.

Prof. S.: Zoodra het begrip in de physica is opgenomen, kan men de metaphysische interpretatie terzijde stellen. De physica wordt er verder niet meer door beheerscht.

Prof. D. trekt parallel met de juridische wetenschap. Ook deze wil nauwkeurige formuleering der begrippen. Men heeft de rechtswetenschap wel genoemd de mathesis der geesteswetenschappen. Dit is ook de scholing van D. In de rechtswetenschap nu heeft de positivistische richting ook beweerd, dat men begrippen in puur-technischen zin kan hanteeren, onder afzien van elke wijsgeerige interpretatie. De practijk bewijst echter, dat men bewust of onbewust van een wijsgeerige visie op de werkelijkheid blijft uitgaan (vgl. de positivistische opvatting van den rechtspersoon als fictieve denkconstructie!).

Wat betreft de opmerking van Dr. Hooykaas over hallucinaties, gezichtsbedrog, enz. merkt Prof. D. op, dat men moet onderscheiden correctie en bedrog. De naieve ervaring corrigeert zich zelf en heeft correctie noodig van de wetenschap. Dit neemt de naieve ervaring wel aan. Maar niet, dat de wetenschap haar theoretische abstracties voor de volle en ware werkelijkheid gaat uitgeven. Het conflict ontstaat, als de wetenschap duidelijk maken wil, dat er zijden aan de werkelijkheid zijn, die niet tot de ware werkelijkheid behooren, iets wat de naieve ervaring nooit kan toegeven. Dit is conflict, niet correctie.

Als Dr. H. opmerkt naar aanleiding van de leer der wetskringen, dat ook niet-Christelijke denkers dit begrip hebben geformuleerd, antwoordt Prof. D., dat de leer der wetskringen niet een willekeurige conceptie is. De verschillende modale aspecten worden op ieder wijsgeerig standpunt uit elkaar gehouden. Maar de grondvraag is: de analyse onderstelt een totaliteitsgedachte. Er moet een standpunt zijn, dat boven de aspecten uitgaat, een *grondnoemer*. Zulk een grondnoemer heeft iedere wijsbegeerte. Zoo heeft men een gevoelsinterpretatie en een historische interpretatie der werkelijkheid

(Spengler). Op het immanentiestandpunt wordt echter deze grondnoemer in een der tijdelijke aspecten gekozen. Men tracht dan de overige aspecten tot eigensoortige modaliteiten van het aldus verabsoluteerde te vatten. Op het Christelijk transcendentiestandpunt echter kan men den grondnoemer niet zoeken in de tijdelijke werkelijkheid zelf. De souvereiniteit in eigen kring is niet te vereenigen met het herleiden van alle aspecten tot historische of psychische verschijnselen. Ons uitgangspunt is gekozen transcendent, boven den tijd uitgaande, in het religieuze centrum van den kosmos. Dit is niet een verabsoluteering. De aard der religie is concentratie op één punt, d.i. de verheerlijking van wat men zegt als God te vereeren. Vereert men als God de rede, dan concentreert men alles op de rede. Het standpunt van de W. der W. is, dat men den wortel niet moet zoeken in het tijdelijke. Het uitgangspunt is gekozen vanuit het hart als de wortel van het menschelijk bestaan. De menschelijke natuur is religieus geconcentreerd, in het denken kan ik niet neutraal zijn. De leer van de souvereiniteit in eigen kring is, dat wij erkennen, dat de modale aspecten niet onafhankelijk zijn, maar heenwijzen naar een religieus centrum. Hierin is gegeven het radicaal-Christelijk standpunt van deze wijsbegeerte.

Dr. Hooykaas: Er zijn denkers, die de onherleidbaarheid der aspecten erkennen zonder Christen te zijn.

Prof. D. acht zulks wijsgeerig op het immanentiestandpunt onmogelijk. Want het wijsgeerig denken eischt de gerichtheid op de diepere eenheid in de verscheidenheid der aspecten. Men ontkomt dus op geen enkel standpunt aan den eisch van een totaliteitsidee, waarin zich de diepere eenheid van den kosmos uitdrukt. Maar waar zou men op het immanentiestandpunt die diepere eenheid anders kunnen zoeken dan in een theoretische abstractie uit de tijdelijke werkelijkheid zelf! Het immanentiestandpunt staat en valt daarmee. Prof. D. kent dan ook geen enkel niet-Christelijk wijsgeerig stelsel, waarin inderdaad de onderlinge onherleidbaarheid der aspecten in den zin der souvereiniteit in eigen kring zou zijn geleerd. William James spreekt wel van zijn wijsbegeerte in den zin van een pluralistische, maar hij zoekt dit pluralisme binnen de psychische (z.g.n. integrale) ervaring!

Naar aanleiding van de opmerking van den heer Wolvekamp antwoordt de inleider: De keerzijde van de sterke nadruk op de zelfstandigheid der wetenschappen is hare onzelfgenoegzaamheid. Aan iedere wetenschap ligt een wijsgeerige beschouwing ten grondslag. Zonder de totaliteitsgedachte kan geen vakwetenschap werken. B.v. de bioloog, werkend als physico-chemicus, komt in aanraking met *levensverschijnselen*. Er is verband tusschen beide. Er zijn gerichte en niet-gerichte levensprocessen. De bioloog moet bedenken, dat hij te doen heeft met *levensverschijnselen*. De totaliteitsgedachte

moet brengen tot die van de synthese der wetenschappen.

Aan Dr. Bakker, die een pleidooi voor het vitalisme heeft gehouden, vraagt Prof. D., hoe hij dit vitalisme verstaat. In den zin, dien *Driesch* er aan geeft, is te handhaven een zelfstandige plaats voor de wetenschap, die zich bezighoudt met de physico-chemische verschijnselen. Aanvaardt men het vitalisme in den zin van *Berge*, die zich stelt op zuiver Aristotelisch standpunt, dan neemt men aan, dat de physico-chemische vorm wordt afgebroken en dat de materie in oervorm door het levensprincipe wordt omgevormd. In het levend organisme is volgens deze opvatting voor afzonderlijke physico-chemische bepaaldheid geen plaats meer. Deze opvatting gaat verder dan die van *Driesch*. Bij de studie van het levend organisme is wel plaats voor physico-chemische processen, maar uitsluitend toegespitst op het gezichtsveld van het leven. Er zijn gerichte physico-chemische processen, die zich structureel afscheiden tegen andere physico-chemische processen.

Dr. Bakker: In de stellingen laat U het vitalisme vallen. Physica en chemie, zegt U, raken het leven niet. Dit is aanleiding tot de vraag, hoe grijpt een of ander ziekte-agens aan, wanneer de mensch ziek wordt? Men kan zich dit stoffelijk voorstellen, maar men kan ook een begrip als de *levenskracht* invoeren. Dit heeft ook consequenties voor de behandeling. Men zou moeten werken met gedynamiseerde middelen. Het vitalisme heeft zich bewezen een vruchtdragende hypothese te zijn. Dr. Bakker lijkt het onjuist, deze hypothese af te breken.

Prof. D.: Ik heb mij gekeerd tegen de opvatting van *Driesch* en het *Thomisme*. De opvatting van Hahnemann, die Dr. B. voorstaat, is geen zuiver vitalisme meer. Het vitalisme maakt iets absoluut, wat het niet is. In de medische wetenschap wil Dr. B. rekening houden met de psychische en geestelijke zijden van den mensch, dat allerlei schadelijke invloeden daarop kunnen inwerken. Dit is in de gedachtengang van Prof. D. zeer plausibel te achten. Vergiften zijn geen dingen, die zuiver physico-chemisch te bepalen zijn, het zijn *schadelijke* stoffen. Het vergif functioneert in alle aspecten der werkelijkheid in objectieven zin. De functionalistische denkwijze van Hahnemann ontstond, toen het functiebegrip reeds gefundeerd was.

De Voorzitter zegt Prof. Dooyeweerd hartelijk dank voor zijn breedvoerige beantwoording der gestelde vragen. Nadat Prof. Sizoo in dankzegging is voorgegaan, sluit hij de vergadering.

De Secretaris,

J. H. LANDWEHR.

Rotterdam, April 1940.